

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10823809>

TALABALARNI VARIATIV TAHDIDLARDAN HIMOYALASH MEZONLARI VA KO'RSATKICHLARI

Djumayeva Xulkarxon Muxammadjonovna

Termiz davlat universiteti,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),

E-mail: hjumayeva@list.ru

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada hozirgi globalshuv davrida yoshlarning ma'naviyatiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan variativ tahdidlar, talabalarni variativ tahdidlardan himoyalash mezonlari va ko'rsatkichlari yoritib berilgan. Shuningdek, ushbu variativ tahdidlardan talabalarni himoyalashda milliy va umuminsoniy qadriyatlar, ta'lim-tarbiya jarayoni, xalq pedagogikasi, sog'lom ijtimoiy muhitning o'rni, talabalarni variativ tahdidlardan himoyalash vazifalari ko'rsatib berilgan.*

***Kalit so'zlar:** variativ tahdid, milliy va umuminsoniy qadriyatlar, ta'lim-tarbiya jarayoni, xalq pedagogikasi, sog'lom ijtimoiy muhit, oila, davlat va jamiyat.*

КРИТЕРИИ И ПОКАЗАТЕЛИ ЗАЩИТЫ СТУДЕНТОВ ОТ РАЗЛИЧНЫХ УГРОЗ

Джумаева Хулкархан Мухаммаджановна;

Термезский государственный университет,
доктор философии педагогических наук (PhD)

АННОТАЦИЯ

В данной статье освещаются различные угрозы, оказывающие негативное влияние на моральное состояние молодежи в современную эпоху глобализации, а также критерии и показатели защиты студентов от различных угроз. Также в защите студентов от этих различных угроз показаны национальные и общечеловеческие ценности, образовательный процесс, общественная педагогика, роль здоровой социальной среды, задачи защиты студентов от различных угроз.

***Ключевые слова:** переменная угроза, национальные и общечеловеческие ценности, образовательный процесс, народная педагогика, здоровая социальная среда, семья, государство и общество.*

CRITERIA AND INDICATORS FOR PROTECTING STUDENTS FROM VARIOUS THREATS

Jumaeva Khulkarkhan Mukhammadjonovna;

Termez State University,

Doctor of Philosophy in Education (PhD)

ABSTRACT

This article highlights various threats that have a negative impact on the morale of young people in the modern era of globalization, as well as criteria and indicators for protecting students from various threats. Also, in protecting students from these various threats, national and universal values, the educational process, public pedagogy, the role of a healthy social environment, and the tasks of protecting students from various threats are shown.

Key words: *variable threat, national and universal values, educational process, folk pedagogy, healthy social environment, family, state and society.*

Ma'lumki, shaxs sifatida o'z-o'zini shakllantirayotgan, jamiyat rivojida qaysidir ma'noda ishtirok etayotgan talabalar ma'naviyatini yuksaltirish o'ta nozik, qiyin, mas'uliyatli masala hisoblanadi. To'g'ri, talabalar tarbiyasiga o'zbek xalqi barcha davrlarda jiddiy yondashib kelishgan. Biroq biz tarbiyalayotgan talabalar boshqa davrlardan farqli o'laroq, yuksak texnologiyalar, imkoniyatlar, turli g'oyalar, bir so'z bilan aytganda, ham salbiy, ham ijobiy xususiyatlar ega bo'lgan bir zamonda yashamoqdalar. Shunga ko'ra yoshlarimizni har qanday yot, begona tahdidlardan himoyalash har birimizning burchimiz hisoblanadi.

Talabalarni variativ tahdidlardan himoyalashning manbalari quyidagilardan iborat: milliy va umuminsoniy qadriyatlar, ta'lim-tarbiya jarayoni, xalq pedagogikasi, sog'lom ijtimoiy muhit va hokazolar. Ushbu manbalar talabalarni ichki tahdidlardan himoyalashda alohida ahamiyatga ega bo'lib, ularga tayanmasdan jarayonni amalga oshirish mumkin emas. Ya'ni:

1. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar – insonparvarlik, axloqiylik kabi g'oyalardan tashkil topganligi va asrlar sinovidan o'tib, talabalar tarbiyasiga samarali ta'sir ko'rsatish kuchiga ega ekanligi bois mazkur manbadan foydalanish hayotiy zaruriyatdir. Shubhasiz, milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalangan talabalar ichki va tashqi tahdidlarga berilmaydi, e'tiqodi mustahkam, fidoyi, vatanparvar, mehnatsevar, ma'naviyati yuksak, axloqli avlod bo'lib voyaga yetadi.

2. Ta'lim-tarbiya jarayoni - shaxs shakllanishi va rivojlanishida mazkur manbaning o'rnini nihoyatda katta. Negaki, ta'lim-tarbiya jarayonidagina shaxsning tabiat va jamiyat haqidagi dunyoqarashi, intellektual salohiyati, ma'naviyati, hayotiy emotsiyalari, e'tiqodi, qadriyatlarini, tafakkuri, qobiliyati, nutqi hamda jismoniy rivojlanishi yuksalib boradi. Shu bilan birga, mazkur jarayonda shaxs jamiyatda o'z o'rniga ega bo'la boshlaydi.

3. Xalq pedagogikasi yuqori tarbiyaviy ta'sir kuchga egaligi va hayotiy, ijtimoiy masalarning yechimini o'zida aks ettirganligi bilan qadr-qimmatga ega manba hisoblanadi. Xalq pedagogikasi, ayniqsa, talabalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga kuchli ta'sir o'tkazib, ularda oila va vatanga nisbatan mehr-muhabbat, o'ziga bo'lgan ishonch, mardlik va jasurlik, fidoyilik, saxiylik, oliyjanoblikni tarbiyalaydi [2; 155-b.].

4. Sog'lom ijtimoiy muhit - boshqa manbalar qatori shaxs tarbiyasida sog'lom ijtimoiy muhitning ahamiyati nihoyatda muhim. Qachonki, shaxsni o'rab turgan muhit har tomonlama sog'lom bo'lsagina, talabalar o'z e'tiqodlari va qarashlaridan adashmaydilar hamda o'z oldilariga yuksak maqsadlar qo'yib, kelajak sari dadil qadam tashlaydilar. Aks holda nosog'lom muhit yoshlar hayotini izdan chiqaradi, jamiyatda o'g'rilik, kashandalik, firibgarlik kabi illatlar ko'payadi. Sog'lom muhitda kishilar o'rtasidagi munosabatlar o'zaro hurmat va ishonch asosida quriladi. Zero, sog'lom oila va sog'lom mahalla, sog'lom jamiyat davlatning mustahkamligini, farovonligini ta'minlab beradi.

Talabalarni variativ tahdidlardan himoyalashning tizimini aniqlab olish muhim, ya'ni talabalarni variativ tahdidlardan himoyalashga kimlar, qaysi tashkilotlar mas'ul va uning vazifalari nimalardan iborat.

Demak, bu tizimda davlat, jamiyat, oila, ta'lim muassasasi, mahalla, jamoatchilik tashkilotlari ishtirok etadi va ular o'rtasidagi integratsiya ta'minlanishi kerak. Ta'kidlash joizki, bu tizim elementlari o'z vakolatlari doirasida barcha ishlarni to'laqonli bajarishlari va o'zaro bog'liq, bahamjihat faoliyat olib borishlari lozim. Masalan, oila nafaqat ta'lim muassasasi bilan, balki mahalla, jamoat tashkilotlari kabi tizimda ishtirok etuvchilar bilan hamkorlik qilishi shart. Ayni vaqtda esa, oila va ta'lim muassasasi o'rtasida integratsiya mavjud. Umuman olganda, tizim elementlarining har biri o'z oldiga alohida vazifalar qo'yimgo'i darkor, xususan:

Oila - jismoniy va ruhiy sog'lom, ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega yoshlarni tarbiyalash bilan birga, ularni har qanday mafkuraviy g'oyalar tahdididan himoyalash hamda ularda sog'lom turmush tarzini tarkib toptirish vazifasini bajaradi. Shu bilan birga, oila azaliy qadriyatlarga asoslangan holda yoshlarda turli tahdidlarga qarshi immunitetni hosil qilishda ishtirok etadi. Ayniqsa, oila talabalar ongi va amaliy

faoliyatiga turli yo‘l va usullar yordamida ta’sir ko‘rsatib, ijtimoiy faol, mustaqil fikrlovchi, biron-bir kasb egasini tarbiyalashni o‘z zimmasiga oladi.

Davlat va jamiyat talabalarining huquqiy, iqtisodiy va siyosiy muhofazasini amalga oshiradi. O‘z vakolati doirasida talabalarni turli tahdidlardan himoyalash chora-tadbirlarini ishlab chiqadi va amaldagi ijrosini nazorat qiladi. Talabalarining ta’lim olishi, sport bilan shug‘ullanishi, madaniy dam olishi, davlat imtiyozlaridan foydalanishining huquqiy imkoniyatlarini kengaytiradi. Eng muhimi davlat va jamiyat ijtimoiy buyurtmachi hisoblanadi.

Mahalla - davlat va jamiyat talablari asosida talabalarni oilaviy hayotga tayyorlashda ishtirok etadi. U talabalarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish, ishsizlik va talabalar o‘rtasidagi ko‘ngilsiz holatlarning oldini olish hamda talabalarni turli ma’naviy tahdidlardan himoyalashda oila, IIB va jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikni amalga oshiradi.

OTM - talabalarining kasbiy tayyorgarligini amalga oshirish bilan birga, ularda ilmiy, siyosiy, axloqiy, mafkuraviy dunyoqarashni shakllantiradi. Shu bilan birga, u talabalarining bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish, sog‘lig‘ini mustahkamlash, turli ichki va tashqi tahdidlardan himoyalash mexanizmlarini ishlab chiqadi hamda amalda qo‘llaydi. Shuningdek, oliy ta’lim muassasasi talabalarini ichki va tashqi tahdidlardan himoyalash tizimidagi asosiy ijrochi hisoblanadi.

Jamoat tashkilotlari - talabalarni ijtimoiy hayotga tayyorlash, ularning tashabbuskorligini qo‘llab-quvvatlash, huquqiy madaniyatini shakllantirish, tibbiy bilimlarini rivojlantirish, ijtimoiy va moddiy qo‘llab-quvvatlashni amalga oshiradi. Shu bilan birga, jamoat tashkilotlari ham talabalarni turli tahdidlardan himoyalash ishlarida ishtirok etadi.

Ushbu tizim elementlarining vazifalariga e’tibor qaratadigan bo‘lsak, ularning vazifalari o‘rtasidagi umumiy bog‘liqlik mavjud. Albatta, shunday bo‘lishi ham darkor. Zero, maqsad talabalarni vatanning fidoyi va tashabbuskor, mustaqil fikrlaydigan, e’tiqodi mustahkam shaxslarga aylantirish.

Biz taklif etayotgan modulda talabalarni ichki tahdidlardan himoyalashning shakllari, metodlari, yo‘llari, usullari aks etgan. Demak, bular quyidagilar:

Talabalarni variativ tahdidlardan himoyalash shakllari, albatta, shu kunga qadar talabalarga ta’lim-tarbiya berish jarayoni bir necha shaklda amalga oshirilib kelinmoqda. Bugungi kunga kunga kelib, uning yangi shakllari davr ehtiyojiga ko‘ra yaratilmoqda. Shunday ta’lim-tarbiya shakllaridan biri masofaviy ta’lim shakli. To‘g‘ri, masofiy ta’lim an’anaviy ta’lim-tarbiya berish shaklidan keskin farq qilsa-da, biroq uning o‘ziga xos imkoniyatlari mavjud. Mobil ta’limda bilim olish ko‘proq

talabaning qanchalik tarbiyalanganlik darajasi bilan bog‘liq desak, adashmaymiz. Ya’ni masofaviy ta’lim olish jarayonida ham talabalarning turli tahdidlar ta’siriga berilib ketish xavfi yuqori. Shu sabab biz pedagoglar ta’limni tashkil etishning bunday shakllaridan foydalanganimizda talabalarga internet va boshqa vositalardan foydalanish madaniyatini o‘rgatishimiz, faqat bilim olish lozimligini qayta-qayta uqtirishimiz darkor. Albatta, bu jarayonda moduldagi tizimlar integratsiyasi o‘z vazifasidagi ishlarni bajarishi darkor. Shu bilan birga masofaviy shakldan foydalangan holda, talabalar o‘rtasida ichki tahdidlardan himoyalash mavzusidagi ko‘rik-tanlov va ko‘rgazmalarni o‘tkazish maqsadga muvofiq. Bular “Biz tashabbuskor yoshlarmiz”, “Odam savdosi-davr muammosi”, “Biz terrorizm va diniy ekstremizmga qarshimiz”, “Internet va men” kabi mavzulardagi maqolalar, insholar, rasmlar ko‘rik-tanlovlar bo‘lishi mumkin.

Talabalarni ichki tahdidlardan himoyalash yo‘llari esa quyidagilar: davra suhbatlari, bahs-munozaralar, uchrashuvlar, ma’ruzalar, sayohatlar va boshqalar.

O‘z navbatida himoya metodlari ham mavjud bo‘lib, ularga quyidagilar kiradi: “Kontseptual jadval”, “Assesment”, “Insert”, “Aqliy xarita”, “Motivatsion rolik” va boshqalar.

Demak, biz taklif etayotgan modelda talabalarni ichki tahdidlardan himoyalash maqsadi, tamoyillar, manbalar, tizim, shakllar, usul va boshqalar aks etgan bo‘lib, ular biz tadqiq etayotgan muammo samaradorligining oshishiga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 7 iyundagi 310-son “2022-2023-yillarda O‘zbekiston respublikasida yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirish dasturini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori. <https://lex.uz/docs/6052527>

2. Богословский В.И., Аниськин В.Н., Ильмушкин Г.М. Педагогическая модель системы воспитания студентов в условиях холистичной информационно-образовательной среды вуза вестник академии права и управления. № 1 (46) 2017.с.-153-161.

3. Джумаева, Х. М. (2018). Глобализация в образовании, её влияние на традиционные ценности. *Интернаука*, (46-2), 70-71.

4. Jumayeva, H. (2023). Talabalar ma’naviyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi variativ tahdidlar. *Interpretation and researches*, 2(1).

5. Эшкuvatov, Ш. М., & Джумаева, Х. М. (2016). Борьба за душу и сознание человека в современный период. *Евразийский научный журнал*, (2), 88-90.

6. Muhammadjonovna, J. H. (2023). Pedagogik jarayonda talabalarning ma’naviyatini invariativ tahdidlardan himoya qilish metodlari. *Наука и технологии*, 1(2).